

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

МАРТИНЮК ОЛЕКСАНДР ІГОРОВИЧ

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої
політики,
к.і.н., доцент
_____ І.В. Богінська
« _____ » _____ 2021 р.

**РЕФОРМУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ В РАМКАХ
СПІВПРАЦІ УКРАЇНА-НАТО**

Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Керівник:

Паніна І. Г., старший викладач
кафедри міжнародних відносин і
зовнішньої політики, к.і.н.

Оцінка: ____ / ____ / ____

(бали за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____

(підпис)

АНОТАЦІЯ

Мартинюк О.І. Реформування сектору безпеки й оборони в рамках співпраці Україна-НАТО. Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», освітня програма «Міжнародні відносини». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021.

У бакалаврській роботі було виявлено особливості реформування сектору безпеки й оборони в рамках співпраці Україна-НАТО. В ході дослідження було зроблено акцент на визначення основних напрямів співпраці сторін, проаналізовано сучасний стан реформування сухопутної оборони України, повітряних сил України. Автором було порівняно концепції формування флоту України, а також запропоновано перспективні напрямки реформування безпекового та оборонного сектору України у співпраці з НАТО.

Ключові слова: реформа армії, збройні сили України, оборона, безпека, Україна, НАТО, співпраця.

49 с., 2 табл., 1 рис., 1 дод., 40 джерел.

Табл. 2, Рис. 1, Бібліографія: 59 найм.

ABSTRACT

Martyniuk O.I. Security and Defense Reform in Ukraine-NATO cooperation. Specialty 291 "International Relations, Public Communications and Regional Studies", specialization "International Relations". Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2021.

Special features of security and defence sector reform within the framework of NATO-Ukraine cooperation were identified in the bachelor's degree work. The study focused on identifying the main areas of cooperation between the parties and analysed the current status of the reform of Ukraine's land defence and of the Ukrainian air force.

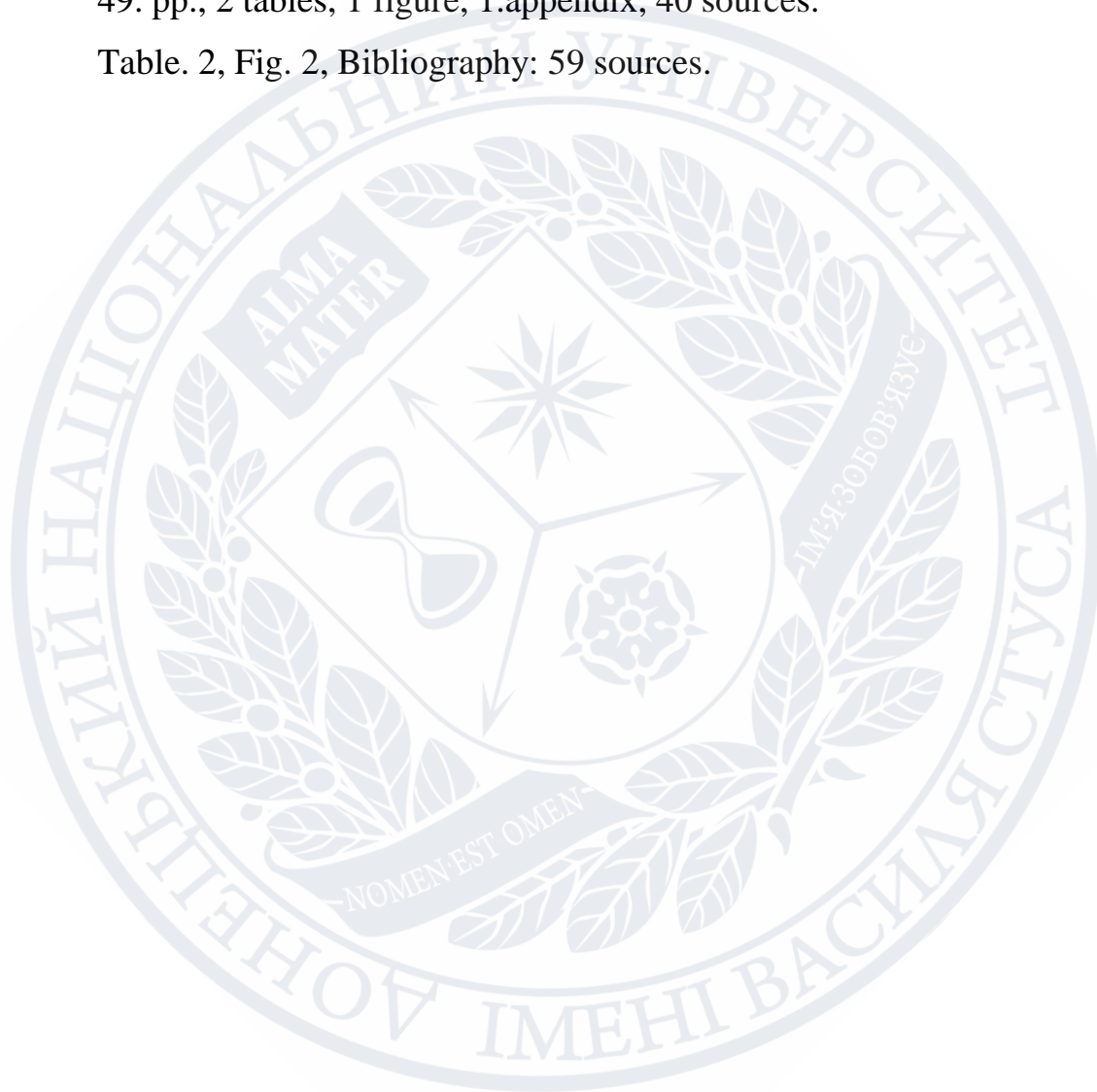
The author compared the concept of formation of the Ukrainian fleet, as well as proposed prospective directions of reform of the security and defense sector of Ukraine in cooperation with NATO.

Keywords: reform of the army, armed forces of Ukraine, defense, security, Ukraine, NATO, cooperation.

Key words:

49. pp., 2 tables, 1 figure, 1.appendix, 40 sources.

Table. 2, Fig. 2, Bibliography: 59 sources.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	5
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВА Й ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З НАТО.....	9
1.1. Правова основа співробітництва Україна-НАТО.....	9
1.2. Інституційне забезпечення реформування сектору безпеки й оборони України за стандартами НАТО.....	15
1.3. Основні напрями співпраці у річних національних програмах Україна- НАТО	19
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РЕФОРМУВАННЯ СУХОПУТНОЇ ОБОРОНИ.....	21
2.1. Щорічні міжнародні навчання Україна- НАТО: можливості та перспективи.....	21
2.2. Підготовка та сертифікація спеціальних призначенців: стан реалізації та майбутні перспективи.....	23
2.3. План розподілу Національної гвардії України за аналогом США.....	25
2.4. Новинки арсеналу в 2019-2021 рр. як гарантія зміцнення обороноздатності України.....	26
РОЗДІЛ 3. УКРАЇНА-НАТО НА ЗАХИСТІ ПОВІТРЯНОГО ПРОСТОРУ ...	29
3.1. Сучасний стан повітряних сил і майбутні перспективи оновлення парку..	29
3.2. Повітряні сили країн-членів НАТО у повітряному просторі України.....	31
3.3. Заснування та розвиток безпілотної авіації	32
РОЗДІЛ 4. ФОРМУВАННЯ МОРСЬКОЇ ОБОРОНИ	35
4.1. Концепції формування флоту.....	35
4.2. Захист морського простору України з берега.....	37
4.3. Міжнародні морські навчання і попередження загроз зі сторони РФ.....	37
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	43
ДОДАТКИ.....	49

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АТО - Антитерористична операція
БПЛА – Безпілотний літальний апарат
ВВ МВС – Внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України
ВМСУ – Військово Морські Сили України
ВРУ – Верховна Рада України
ЗС РФ – Збройні сили Російської Федерації
ЗСУ – Збройні сили України
КМП США – Корпус морської піхоти Сполучених Штатів Америки
МВС - Міністерство внутрішніх справ України
МОУ – Міністерство оборони України
НАТО - Організація Північноатлантичного договору
(Північноатлантичний Альянс)
НГУ – Національна Гвардія України
ОВД – Організація Варшавського Договору
ООС - Операція об'єднаних сил
ПА – Парламентська асамблея
ПЗРК – Переносний зенітний ракетний комплекс
ППО – Протиповітряна оборона
ПРО – Протиракетна оборона
ПС ЗСУ – Повітряні сили Збройних Сил України
ПТРК – Протитанковий ракетний комплекс
СВ ЗСУ – Сухопутні війська Збройних сил України
СК ВБ – Сполучене Королівство Великобританії
ССО – Сили Спеціальних Операцій

ВСТУП

Актуальність дослідження. Щороку наша держава входить в рейтинги держав-найбільших експортерів зброї. Згідно рейтингу Global Firepower за 2020 рік Україна посіла 27 місце за сукупністю військової потужності серед 138 країн світу і опинилася на 9 місці серед 50 країн Європи. Незважаючи на це, в 2014 році Україна не змогла протистояти агресії з боку Російської Федерації. Серед багатьох причин – слабкість армії, застарілість озброєнь і бойової техніки, відсутність сучасних підходів до організації безпеки й оборони, управління й логістики в збройних силах.

Ще з 2009 року Україна реалізує річні національні програми Україна-НАТО, у яких серед пріоритетів була реформа збройних сил, але серйозних зрушень не було до 2014 року. У 2019 році Україна офіційно закріпила курс на євроатлантичну інтеграцію в Конституції, але щоб приєднатися до Північноатлантичного альянсу, нашій державі необхідно не лише подолати корупцію та кризу в державі, а й провести масштабну реформу сектору безпеки й оборони і наблизитися до стандартів НАТО. Для того, щоб розібратися в сутності проблеми та причинах «затягування» вступу України до НАТО, необхідно детально проаналізувати військовий аспект співпраці України з НАТО. Особливо актуальним є дослідження самого процесу реформування сектору безпеки й оборони в контексті співпраці Україна-НАТО.

Мета дослідження – виявити особливості реформування сектору безпеки й оборони в рамках співпраці Україна-НАТО.

Для реалізації мети були поставлені наступні **завдання дослідження**:

- охарактеризувати правову базу співробітництва Україна-НАТО;
- розглянути інституційне забезпечення реформування сектору безпеки й оборони України за стандартами НАТО;
- визначити основні напрями співпраці у річних національних програмах Україна-НАТО;

- проаналізувати сучасний стан реформування сухопутної оборони України і визначити роль НАТО в цьому процесі;
- охарактеризувати сучасний стан повітряних сил України, виділивши напрями співпраці з НАТО;
- порівняти концепції формування флоту України;
- розглянути міжнародні морські навчання і попередження загроз зі сторони РФ;
- визначити перспективні напрями реформування безпекового та оборонного сектору України у співпраці з НАТО.

Об'єкт дослідження - відносини України з Північноатлантичним Альянсом.

Предмет дослідження – основні напрями й особливості реформування безпекового й оборонного сектору збройних сил України у співпраці з НАТО.

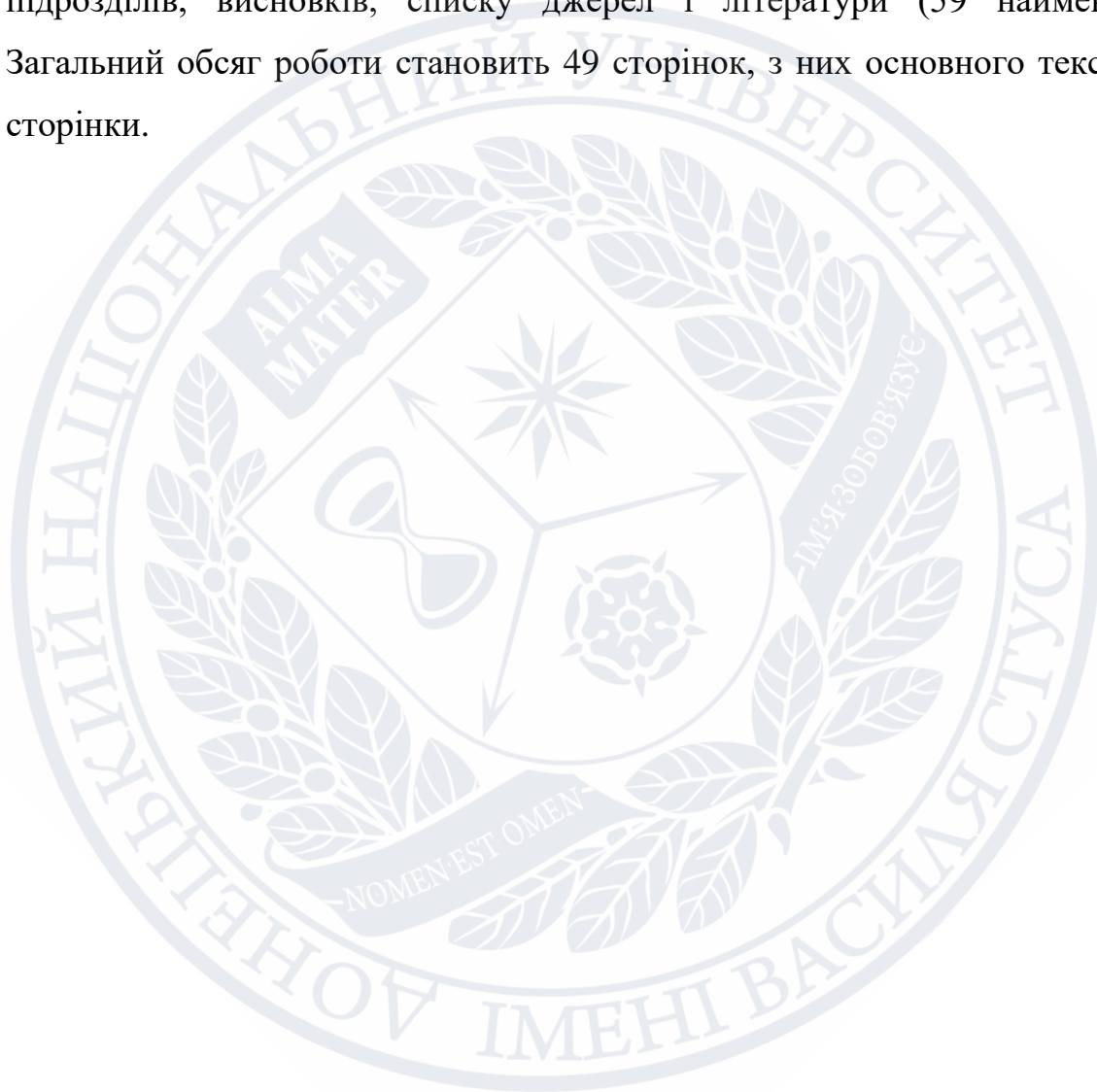
Теоретичне значення роботи полягає в тому, що відбулося узагальнення усіх попередніх робіт про співпрацю Україна-НАТО з аспектом реформування безпеки та оборони, розвиток озброєння та військової техніки, важливість людського фактору.

Практичне значення роботи виявляється в тому, що результати наукової розвідки можуть бути використані під час викладання відповідних навчальних курсів, проведення патріотичного виховання, боротьбі з дезінформацією та в підвищенні грамотності щодо євроатлантичної інтеграції України. Дослідження націлене в першу чергу на публічне розповсюдження з метою зменшити панічні настрої у зв'язку з загрозами з боку Російської Федерації.

Апробація дослідження. Основні положення та висновки дослідження були обговорені та представлені автором під час проходження виробничої практики у Відділі у Вінницькій області Міністерства у справах ветеранів (конференції, надання консультацій, ознайомленням з діяльністю трастових фондів та проектів для військовослужбовців ЗСУ від НАТО). Автором було також відвідано такі заходи: візит до Міжнародного Центру миротворчості та

безпеки в м.Яворів з можливістю отримати інформацію від інструкторів НАТО; виставка з нагоди 20-річчя вступу Республіки Польща до НАТО, отримання інтерв'ю від військового аташе Республіки Польщі та командувачем ПС України. Станом на травень 2021 р. автор проходить також навчання на кафедрі військової підготовки.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку джерел і літератури (59 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 49 сторінок, з них основного тексту – 42 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ПРАВОВА Й ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З НАТО

1.1. Правова основа співробітництва Україна-НАТО

Проведення реформи безпеки й оборони в Україні обумовлені складною воєнно-політичною, оперативна-стратегічною та економічною ситуацією, яка склалася внаслідок збройної агресії Росії проти України, окупації Російською Федерацією частину суверенної території України – Автономної Республіки Крим та Міста Севастополя. Щоб повернути території та завершити бойові дії на Сході України, потрібно відновити потужність Збройних Сил України.

Україна розбудовує відносини з НАТО на основі Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО 1997 року [56] і Декларації про доповнення Хартії про особливе партнерство від 21 серпня 2009 року [12], Плану дій Україна-НАТО 2002 року [23], документа Україна-НАТО 2005 року «Поглиблення співпраці Україна-НАТО: короткотермінові заходи» [25], яким започатковано інтенсифікований діалог щодо прагнень України до набуття членства та відповідних реформ, а також у рамках Ради євроатлантичного партнерства.

Серпень 2009 року позначився тим, що Україна разом з НАТО підписала Декларацію про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північноатлантичного договору з Україною [30], де закріпили можливість скликання на вимогу України засідання Комісії Україна-НАТО у випадку прямої загрози своїй територіальній цілісності, політичній незалежності чи безпеці.

Україна, починаючи з 2009 року, поставила такі завдання з обмеженим бюджетом:

- забезпечення воєнно-політичного діалогу керівництва Збройних Сил України з Альянсом;

- участь керівників ключових структурних підрозділів Генерального штабу Збройних Сил України у засіданнях Робочої групи Військового комітету НАТО з питань співробітництва з Україною;
- участь визначених сил та засобів у операціях та місіях під проводом НАТО;
- проведення заходів в рамках інформування військовослужбовців Збройних Сил України щодо НАТО та євроатлантичної інтеграції України.

Стратегія реформування в оборонному секторі викладена у стратегічних документах оборонного планування, розроблених Радою національної безпеки та оборони України та підписаних Президентом.

Існують 3 типи головних документів для реформування оборони України:

- Стратегія національної безпеки України: стратегія спрямована на реалізацію до 2021 року передбачених нею пріоритетів державної політики безпеки, а також реформ, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС і стратегією сталого розвитку «Україна – 2021» [38];
- Воєнна доктрина: настанови та принципи щодо безпеки особи, народу і держави. Визначає політику України у сфері оборони. Останнє оновлення запроваджено 2015 році із зв'язку окупації Криму та початком збройного конфлікту в Україні [10];
- Стратегічний оборонний бюлетень: дорожня карта оборонної реформи [52; 53]. Створений на основі Воєнної доктрини та з урахуванням цілей партнерства Україна-НАТО .

В останні роки було ухвалено Верховною Радою і підписано Президентом чимало документів , які зміцнили євроатлантичний курс нашої Держави, яка скерована на набуття Україною повноправного членства в НАТО. Серед найважливіших виділимо наступні:

- 21 червня 2018 року було ухвалений Закон «Про національну Безпеку України», який набрав чинності 8 липня 2018 року [31];

- у лютому 2019 року зазнали зміни у Конституції України у частині стратегічного курсу на набуття Україною повноправного членства в НАТО [34]

- 14 вересня 2020 року Президент України підписав Стратегію національної безпеки України, де наголошується стратегічне значення відносин Україна-НАТО [57];

- у березні 2021 року була також прийнята Стратегія воєнної безпеки, яка доповнила Стратегію національної безпеки України і має на меті реалізацію Воєнної доктрини [40].

На сьогодні існують такі сектори співробітництва Україна-НАТО (див. табл.1.1.)

Таблиця 1.1. - Результативність співпраці Україна-НАТО за секторами

Сектор співробітництва	Призначення	Результат
Партнерство заради миру	Сприяти реформам, підвищити стабільність, зменшити світові загрози безпеці, створити міцні відносини у сфері безпеки між країнами-партнерами та НАТО. Базується на співробітництві та відданості демократичним принципам	В Україні засновано Міжнародний центр миротворчості та безпеки, де щороку проходять міжнародні навчання в присутності інструкторів НАТО. Зі сторони України навчання проходять військовослужбовці, які повернулися з передової для покращення досвіду та військові «блакитні каски» (миротворчий контингент України)

Продовження таблиці 1.1.

Військова сфера	<p>Включає чотири напрями:</p> <ul style="list-style-type: none"> -підвищення рівня оперативних спроможностей та взаємосумісності ЗСУ з НАТО; -співпраця з питань оборонних реформ і професіоналізації ЗСУ; -забезпечення участі підрозділів та особового складу ЗСУ в операціях з підтримання миру та безпеки, силах реагування НАТО; - застосування механізмів військової співпраці, консультацій, консультацій та взаємодії, проведення заходів з інформування громадськості. 	<p>Посилена підготовка військ та індивідуальна підготовка особового складу з максимально ефективними використанням тренувальних інституцій НАТО та центрів досконалості. ЗСУ - одна з найдосвідченіших в Європі, входить до топ-30 армій світу. У 2020 році посідала 27 позицію, серед країн Європи на 9 позиції.</p>
Сектор безпеки	<ul style="list-style-type: none"> - трансформація та розвиток сектору безпеки і оборони України для виконання властивих йому завдань в інтересах держави і для забезпечення регіональної і глобальної безпеки; -досягнення взаємосумісності ЗСУ, інших складових сектору оборони та безпеки - використання можливостей оборонно-технічного співробітництва в інтересах розвитку ЗСУ та підвищення конкурентоспроможності ОПК на міжнародному ринку 	<p>Система стандартизації НАТО охоплює всі напрями діяльності у сфері оборони, а саме: розробка, виробництво, технічне обслуговування, ремонт та модернізація. Дана основа стала розвитком зміцненню обороноспроможності України.</p>

Продовження таблиці 1.1.

Економіка	Зосередження на специфічних економічних аспектах безпеки і оборони, в яких вона може бути корисною. Розглядає концепцію забезпечення важливої складової загальної безпеки держави.	Присутня допомога в ліквідації негативних економічних та соціальних наслідків оборонної реформи в Україні, в додаток існує трастовий фонд.
Співробітництво на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру	Спрямовано на підвищення рівня готовності до ліквідації наслідків техногенних катастроф та стихійних лих. До цієї роботи активно залучені представники національних органів у сфері цивільного захисту, реагування на катастрофи, цивільного транспорту, зв'язку, промислової безпеки, охорони здоров'я та ресурсів для життєдіяльності цивільного населення.	Останні роки взаємодії України з НАТО свідчать про високу динаміку залучення українських експертів до всіх заходів, що організовуються НАТО.
Цивільний вимір діяльності НАТО в Україні	Надання допомоги у запровадженні в структурах сектору безпеки і оборони України практики ефективного, добросовісного і прозорого менеджменту; зміцненні механізмів протидії і запобігання корупції; удосконаленні системи управління ресурсами.	Україна є учасником проекту з моніторингу в режимі реального часу такі як контроль стану річок, надання міжнародної гуманітарної допомоги постраждалим від стихійного лиха.

Продовження таблиці 1.1.

Парламентський вимір співробітництва України-НАТО	Співпраця ВРУ з ПА НАТО, законодавче забезпечення питань, пов'язаних з відносинами між Україною та НАТО, контролює за реалізацією законодавчих рішень щодо інтеграції України в безпековий простір, досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства в НАТО	На даний момент Україна має статус спостерігача, крім того відбудеться щорічна сесія ПА НАТО про надання Україні статусу ПДЧ
---	--	--

Усі бази документів про співпрацю між Україною та альянсом спрямовані передусім на формування системи дієздатної армії та оборони. НАТО надає Україні фінансову та гуманітарну допомогу, політична сила має мету надати швидкого вступу України в НАТО.

На сьогодні ситуація стає кращою, НАТО поступово надає зелене світло для України, а саме:

- 13 квітня 2020 року на офіційному сайті НАТО з'явився український мовний розділ [22];
- 12 червня 2020 року Північноатлантична рада визнала Україну партнером з розширеними можливостями (Enhanced Opportunities Partner, EOP) [1];
- 10 квітня 2021 року, після початку активного нарощування російської присутності біля українського кордону, міністр оборони Андрій Таран заявив, що першочерговим пріоритетом України є отримання плану дії щодо членства (ПДЧ) в північноатлантичному альянсі в 2021 році. Прагнення ПДЧ України підтримує МЗС Латвії, Литви та президентом Туреччини Реджепом Ердоганом [1].

За не офіційною інформацією в червні 2021 року відбудеться рада НАТО з висуванням питання про отримання ПДЧ України, що було заявлено під час візиту Президента України Володимира Зеленського до Республіки Польща.

1.2. Інституційне забезпечення реформування сектору безпеки й оборони України за стандартами НАТО

В оборонній та безпековій сфері проблемою залишаються питання нестачі сучасних засобів збройної боротьби, неготовності ремонтної бази, несправності озброєння та військової техніки. Через величезні проблеми з озброєнням та модернізацією, Збройні Сили України йдуть на переговори з членами НАТО заради вступу України до Альянсу за стандартами НАТО.

Одним із напрямків співпраці Україна-НАТО є обороно-технічне співробітництво (ОТС), яке скеровується відповідно Спільною робочою групою Україна-НАТО (СРГО) у рамках комісії Україна-НАТО. СРГО відповідає за визначення й координацію реалізації практичних заходів співробітництва у сфері озброєнь.

Роботу СРГО очолюють:

- з Української сторони – перший заступник Секретаря Ради національної безпеки і оборони України, Голова Міжвідомчої комісії з питань політики військово-технічного співробітництва та експертного контролю; [55]
- зі сторони НАТО – заступник Генерального секретаря НАТО з оборонних інвестицій – директор Департаменту оборонних інвестицій Міжнародного Секретаріату НАТО [22].

Мета ОТС: прагматичне використання можливостей міжнародної кооперації в інтересах розвитку озброєння і військової техніки ЗС України та національного оборонного-промислового комплексу.

Системна участь представників України у заходах ОТС дозволяє:

- використовувати кращі технічні стандарти провідних країн світу і озброєння військової техніки, які включають в собі: розроблення; модернізація; дослідження; експлуатація; зберігання; ремонт; відновлення та утилізація.;
- розвивати виробничий та науково-технічний потенціал, а також конкурентоспроможність підприємств національного ОПК;

Основними факторами ОТС є участь представників України у:

- засіданнях Конференції національних директорів з озброєння НАТО та її робочих груп та підгруп;
- діяльності Комітету НАТО зі стандартизації;
- розробці технічних стандартів, інших документів НАТО з питань озброєнь;
- багатонаціональних проектах Концепції «Розумна оборона»;
- випробуваннях, дослідницьких багатонаціональних навчаннях НАТО.

Україна розвивала свої відносини з НАТО через зміцнення й розвиток співробітництва з державами-членами НАТО. Важливим стимулом і підтримкою євроатлантичного поступу України є військово-технічна співпраця з Туреччиною. Станом на січень 2009 року між Україною та Туреччиною було укладено 80 міжнародних договорів, ключовим з яких є наступні угоди, серед яких є договори про співробітництво в галузях професійної підготовки, науки і технологій; про співробітництво в боротьбі зі злочинністю; про міжнародні автомобільні перевезення; про морське торговельне судноплавство; про співробітництво в галузі оборонної промисловості тощо.

Активно розвивається співпраця з оборонним відомствами республіки Польща та країн Балтії. Головні напрями співробітництва це створення спільної бригади, а також надання особистого захисту для військовослужбовців і ліків. 16 листопада 2009 року представники Польщі,

Литви і України підписали в Брюсселі лист наміру про утворення загальної бригади, яка повинна досягти бойової готовності в 2011 році. Литовсько-польсько-українська бригада була створена за зразком існуючих багатонаціональних військових підрозділів країн НАТО. Через два роки бригада була готовою до участі в операціях під егідою НАТО, ЄС та ООН. Місцем дислокації стало м. Люблін.

Співпраця України та Канади набули більш динамічного та сталого розвитку. Канадська сторона значно розширила обсяги допомоги за напрямками:

- матеріально-технічна допомога;
- надання ліцензії Україні по виготовленню бронемашин;
- забезпечення індивідуального захисту;
- медичне забезпечення.

Міністерство оборони України та Сполучене Королівство Великої Британії та північної Ірландії мають важливе місце у двосторонньому співробітництві. Відновлення діалогу у військовій сфері бере початок з 2014 року та були зосереджені зусилля в таких напрямках:

- використання консультативно-дорадчої та матеріально-технічної допомоги заради підвищення оперативних спроможностей Збройних Сил України;
- Започаткування проекту зі стратегічного інформування (комунікацій) для підвищення ефективності зв'язку;
- надання Збройним Силам України колесного бронетранспортера «Saxon» [5].

Двостороннє співробітництво зі Сполученими Штатами Америки характеризувалось високою інтенсивністю контактів на всіх рівнях керівництва Міністерства Оборони України та США. Було проведено близько 25 зустрічей та здійснені основні досягнення такі як:

- підписання Концепції розвитку партнерства між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки на п'ятирічний період;
- отримання матеріально-технічної допомоги;
- підготовка механізованих підрозділів, а також підрозділів Високомобільних десантних військ та Сил спеціальних операцій Збройних сил України в рамках Об'єднаної багатонаціональної групи з підготовки – Україна (JMTG-U);
- надання ліцензії на створення нової штурмової гвинтівки на базі М4, а також на снайперські гвинтівки;
- постачання машин «Humvee» [4].

Протягом 2016 року здійснювалося співробітництво з Угорщиною, Чеською та Словацькою Республіками в рамках регіональних проєктів, тривала участь у діяльності багатонаціонального інженерного батальйону «Тиса».

Активно розвивається співпраця з Міністерством оборони Турецької республіки у військово-економічній та військово-технічній сфері, а саме спільне виробництво літака «АН-188» [24].

Можна зробити висновок, що Україна отримує активну допомогу від НАТО, що прискорює процес відновлення потужної армії України, включаючи швидкого переходу під стандарти НАТО. Активне співробітництво із західними партнерами допомагає Україні покращити відносини та завойовує довіру, завдяки чому збільшується бажання у країн-членів НАТО надалі співпрацювати з Україною і ймовірність в майбутньому надати Україні статус ПДЧ.

1.3. Основні напрями співпраці у річних національних програмах Україна-НАТО

Варто зауважити, що ключовим інструментом здійснення реформ в Україні за підтримки Альянсу є річні національні програми під егідою комісії Україна-НАТО, які формувалися з 2009 року. Отже, співробітництво Україна-НАТО у військовій сфері здійснюється за вимогою Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО (далі - РНП) та Робочого плану Військового комітету Україна-НАТО на поточний рік. З кожним роком річна національна програма вносить собі поправки та доповнення.

24 лютого 2021 року набуло чинності “Положення про річні національні програми співробітництва Україна – НАТО” (Указ Президента України від 24 лютого 2021 року №72/2021). У документі зазначено, що РНП розробляється з урахуванням міжнародної методології “Управління, орієнтоване на результат” (Results-Based Management), яка використовується в державах - членах НАТО. Ця методологія передбачає виконання вимог, які застосовуються до мети реформ, цілей, очікуваних результатів, пріоритетних завдань, тобто усі зазначені вище аспекти мають бути конкретними, вимірюваними, досяжними, доцільними, визначеними в часі [26]. Положення пояснює, що таке РНП і як здійснюється моніторинг проведених заходів.

Річна національна програма під егідою Комісії Україна-НАТО є системним документом, який містить опис реформ за відповідними напрямами, визначає їх стратегічну мету, цілі, пріоритетні завдання і заходи, необхідні для забезпечення ефективної планомірної реалізації закріпленого Конституцією України стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору [35].

Програми в собі включають чотири основні напрямки, а саме:

- підвищення рівня оперативних спроможностей взаємосумісності Збройних Сил України з НАТО;
- співробітництво з питань трансформації, оборони реформ та професіоналізації Збройних Сил України;

- забезпечення участі підрозділів та особового складу Збройних Сил України у операціях підтримки миру та безпеки з Силами реагування НАТО;
- застосування механізмів військової співпраці, консультацій та взаємодії [30].

Невід’ємним складовими Програми є додатки, в яких визначаються пріоритетні завдання та заходи на певний рік, індикатори виконання/показники ефективності реалізації Програми та орієнтовний план заходів у рамках Комісії Україна – НАТО. Україна на постійній основі інформує НАТО про результати виконання Програми. Виконання Програми не потребуватиме додаткових витрат із Державного бюджету України, оскільки здійснюватиметься за рахунок і в межах бюджетних призначень, передбачених центральним органам виконавчої влади, іншими державним органам, а також за рахунок фінансової допомоги НАТО та окремих держав – членів Альянсу.

Україна вживає заходів для інтенсивної взаємодії з НАТО та державами-членами Альянсу з метою реалізації рішень стосовно євроатлантичних прагнень України, які зафіксовані в Декларації Бухарестського саміту, прийнятій главами держав і урядів, що взяли участь у засіданні Північноатлантичної ради в Бухаресті 3 квітня 2008 року [35].

Отже, Україна має доступні ресурси, які надає НАТО для формування безпеки та оборони. Північноатлантичний альянс стає гарантом безпеки і суверенітету України. Усі програми НАТО, Україна реалізовує з великими амбіціями та бажанням, проте не послідовно.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН РЕФОРМУВАННЯ СУХОПУТНОЇ ОБОРОНИ

2.1. Щорічні міжнародні навчання Україна- НАТО: можливості та перспективи

Міжнародні навчання Україна-НАТО беруть початок з 1994 року за програмою «Партнерство заради миру», де ЗСУ себе добре зарекомендували. Мета навчань полягає у злагодженій роботі підрозділів та взаємній комунікації між Україною та НАТО. Відмінністю та перешкодою навчань залишається озброєння, так як Україна була вихідцем з Радянського Союзу та військового політичного блоку ОВД, що після отримання незалежності ЗСУ отримали величезний спадок озброєнь та техніки. Це не є проблемою, адже НАТО поступово надавала ПДЧ державам колишніх соцтабору з довгими роками навчань. Північноатлантичний Альянс навчився працювати разом з незвичним для них озброєнням.

З початку збройного конфлікту на Сході України, у перші дні ЗСУ зазнавали поразок та масових втрат. За статистикою Армія Inform, внаслідок бойових дій загинуло 772 військових та 2625 зазнали поранень [1]. Серед загиблих проводили ДНК-експертизи розпізнавання та пошуку родин загиблих, через постійні активні дії не було тиші для виведення “двохсотих”. НАТО надсилала допомогу як гуманітарну та фінансову, так і військову. Україна своїми заявами і діями підтверджувала з 2014 року, що остаточно обрала курс на євроатлантичну інтеграцію.

Для покращення досвіду та відновлення військової потужності на територію України були відправлені найкращі інструктори НАТО, а також тренажери-симулятори, такі як інтерактивний тир, система “MILES”, симулятори для техніки. Для перевірки стану бійців української армії було запрошено десантну бригаду, які повернулись з позицій.

Під час проведення навчань, інструктори НАТО були шокованими результатами:

- 70% вогню по своїм;
- малорозвинені топографічні навички;
- відсутність досвіду з тактичної медицини;
- нестача командирів;
- відсутня комунікація між позицією та штабом;
- недостатній тактичний досвід.

Стан був критичним. Було прийнято рішення Міністерства оборони України (далі- МОУ) про навчання військовослужбовців перед і після проведення ротації, а також Україна почала отримувати запрошення на міжнародні навчання НАТО. За період 2014-2021 Україна брала участь у міжнародних навчаннях: Trident Juncture, Rapid Trident, Світла лавина, Чисте небо, Saber Junction [1]. На 2021 заплановано масштабні навчання (перелік представлено в додатку А).

Роль навчань полягає у формуванні злагодженості військ та покращенні комунікації зі штабом. За короткі терміни інструктори НАТО надали величезний досвід ЗСУ. Під час навчань Saber Junction 95 бригада ДШВ захопили польовий штаб бригади США та італійських спецпризначенців [1]. Навчання було призупинено, так як не очікували ефективності українських десантників і сюжету надалі не було.

За результатами щорічних навчань Україна-НАТО, ЗСУ є найдосвідченою армією у Східній Європі. Етап перший пройдений, наступним стає навчитися ЗСУ використовувати озброєння та техніку НАТО, наші військові проходили десантування з конвертопланів та гелікоптерів, пересування на західній броні. За результатами Україна швидко привчилася та готова у будь який випадок діяти з військами альянсу.

ЗСУ укомплектовані та досвідчені, і на сьогодні триває останній етап навчань Defender Europe – сформувати оборону у разі нападу ворога, а також щорічними змаганням Strong Europe Tank Challenge, українські танкісти

відпрацьовують усі сюжети як оборони та наступу використовуючи броню, так як броня буде надійною фортецею для піхоти. Сюжет навчань полягає у витримці оборони України до приходу підкріплень військ НАТО. Реальні випадки проходили перевірку у Вінницькій та Одеській області. За результатами навчань у разі нападу противника війська НАТО зможуть ввести свій контингент за годину, а ЗСУ зможуть утримати противника до приходу підкріплення.

В Україні є чудовий та амбітний потенціал, тому, вірогідно, що РФ не має змоги напасти, тому що збройні сили РФ укомплектовані на 50% зі строковиків, викою чисельністю та кількістю військової техніки не зможуть взяти Україну. За оцінкою офіцерів кафедри військової підготовки Вінницького національного аграрного університету, які пройшли обкатку на передовій, в яких проходжу підготовку офіцерів запасу розповіли, що у разі наступу Росії на Україну, армія агресора не зможе повторити грузинський сюжет, скоріш за все завершиться першим штурмом Грозного, де федеральні війська зазнали поразки та масових втрат, а також повторення ситуації із перевезенням “грузу-200” десантників зі Пскову до Ростову.

2.2. Підготовка та сертифікація спеціальних призначенців: стан реалізації та майбутні перспективи

Сили спеціального призначення залишаються однією із потреб для гарантії безпеки. В ЗСУ надають великі ресурси для підтримання бойового стану. Свою ефективність показали себе при штурмі Слав’янська та в обороні Донецького аеропорту. Спецназівці є найдосвідченіший та ефективніший у проведенні усіх операцій за історію незалежної України. На початку збройного конфлікту на Сході України спецназівці виконували усю роботу, яку не було в силі для виконань сухопутним військам, а також виконували тиллові роботи у підтримці безпеки, так як на тоді міліцейські спеціальні сили

“Беркут” та “Сокіл” були ліквідованими. Спеціальні війська є для НАТО важливим чинником для виконання складних завдань, здебільшого за кордоном.

У 2016 році було створено Сили Спеціальних Операцій (далі - ССО). Особовий склад ССО стали розвідники та спецназ інших формувань, які пройшли ротації на Сході України [6]. З 2019 року загін проходила атестацію у форматі Special Operation Task Group, які з 2020 року заступили на бойове чергування у складі підрозділів NATO Response Force [14].

24 липня 2019 року вперше в історії країна, яка не є членом НАТО пройшла сертифікацію як підрозділ ССО і залучилась в Сили швидкого реагування НАТО [14]. Також українських офіцерів ССО залучили до оцінювання підрозділу хорватських спецпризначенців за вимогами NRF.

З 2019 року ССО змінили весь арсенал радянського виробництва на вітчизняне з можливістю використовувати патрони під НАТО. Більшість з них - ліцензовані версії зброї країн НАТО. Серед озброєння було змінено передусім снайперську гвинтівку Драгунова на UAR-10 (вітчизняна гвинтівка зроблена за ліцензією AR-10), американські Savage та Barrett, які в першу чергу призначаються для контрснайперської боротьби на Сході України. Стрілецька зброя ще залишається штурмовими гвинтівками АК-серій, проте постійно замінюються на вітчизняні “Вулкан” та гвинтівки AR-15.

ССО України є одним із чинників для прискорення вступу України в НАТО. На сьогодні ССО готує обмежений особовий склад для участі в операції разом з НАТО за межею України (Афганістан). Бійці оволоділи всіма арсеналом НАТО, успішно навчились десантуватись з авіапарку НАТО. У разі наступу Росії на Україну. ССО буде виконувати мультифункціональне завдання, а саме обороною позицій та міст, диверсійно-розвідна робота у тилу до прибуття основних військ НАТО на допомогу у боротьбі з агресором.

2.3. План розподілу Національної Гвардії України за аналогом США

Історія Національної Гвардії України бере початок у 1991 році, який підпорядковувався МОУ та діяв спільно з Внутрішніми Військами МВС України, звичайно був розформований у 2000 році, усі частини та військові перейшли під ВВ МВС України.

У 2013 році ВВ МВС України брали участь у придушенні Революції Гідності, що призвело до негативного ставлення народу. З 2014 року Національна Гвардія України була відновлена під час напруженої ситуації з АР Крим та Сходом України, ВВ МВС України розформували.

З початку збройного протистояння на з терористами так званих ЛНР та ДНР, не вистачало військових для визволення територій та контролю тилу. До лав Національної Гвардії України вступали колишні ВВ МВС України, спецпідрозділ “Беркут” та “Сокіл, разом з добровольцями. До підготовки бійців долучились інструктори Національної Гвардії США. У перші місяці проведення АТО, НГУ поставила завдання замінити міліцію, яка на той час була на позиціях та на блокпостах.

Національна гвардія підпорядковується Міністерству внутрішніх справ України, з моменту введення на території України правового режиму воєнного стану, для виконання завдань з оборони держави підпорядковується Міністерству оборони України.

Реформування гвардії проводиться за аналогом НГ США, що зазнало масштабних змін, одним із кроків планується розподілити гвардію за призначенням та функціонуванням.

Спілкуючись на різноманітних заходах із представниками НГУ, автор отримав інформацію, що в структурі йдеться розмова про розподіл гвардії, яка буде підпорядковуватись двом міністерствам:

- МВС - роль жандарма та контроль безпеки в тилу. Стоятимуть під охороною важливих стратегічних об’єктів, конвоювання.
- МОУ - функції та призначення аналогічні до ЗСУ, до складу входить також полк “АЗОВ”.

За аналогом США в НГУ існує військовий резерв. Резервісти проходять службу та отримують військовий досвід. Щоб стати резервістом НГУ необхідно пройти військову службу в ЗСУ, але скоро цю вимогу можуть скасувати.

Сьогодні в Національній гвардії України налічується 380 миротворців, 10 з них зараз перебувають в місіях ООН як офіцери Цивільної поліції ООН (Південний Судан - 3, Демократична Республіка Конго - 5, місія у Аб'єй - 1 та у Департаменті миротворчих операцій Секретаріату ООН у м. Бриндізі Італія - 1) [1]. Як і гвардійці США, наші гвардійці також беруть участь за кордоном в місіях ООН. У випадку вступу України до НАТО, Національна гвардія України може отримати можливість діяти спільно з НГ США за межею нашої держави.

2.4. Новинки арсеналу в 2019-2021 рр. як гарантія зміцнення обороноздатності України

Арсенал України поступово приймає новинки, більшість із яких є вітчизняними. Україна закуповує озброєння у держав НАТО. Більшість арсеналу ще планується придбати у західних партнерів.

Найближчими роками ЗСУ планує закупити нові західні зразки озброєння, які повинні замінити старі радянські, а саме комплекс "Петріот", винищувач "f-16", АН-65 Apache, а також йдеться розмова про виготовлення в Одесі ліцензійні версії гелікоптерів сімейства BELL, поставка очікується з 2022 року [1].

ЗСУ продовжують надалі закуповувати та створювати власне озброєння, які можуть демонструвати кожного року. Озброєння знаходиться на високому рівні, єдиною проблемою є боєприпаси для техніки: більшість озброєнь не можуть завершити випробування через дефіцит боєприпасів даного зразку.

Потягом 2019-2021 років наша держава отримала такі новинки озброєння:

Таблиця 2.1. – Новинки озброєння ЗСУ в 2019-2021 рр.

Рік	Новинки
2019	<ul style="list-style-type: none"> - Модернізований Т-80УД до рівня Т-84У “Оплот” - Закуплено 16 гаубиц 2с1 “Гвоздика” Чеського виробництва - мобільний мінометний комплекс “Барс-8” - РСЗВ “Верба” - РСЗВ “Вільха” - Оперативно-тактичний ракетний комплекс Грім-2 - Bayraktar TB-2 - MRAP “Варта”
2020	<ul style="list-style-type: none"> - БПЛА А1-С “Фурія” - Дозор-Б - Протикорабельна ракета “Гарпун”
2021	<ul style="list-style-type: none"> - Ракетний комплекс “Нептун” - САУ “Дана” - АН-178 (без російського комплектування) - Т-72АМТ - Бронеавтомобіль “Сметч”

Щороку до ЗСУ надходять нові зразки техніки як вітчизняного виробництва, так і зразків НАТО. Старі зразки техніки поступово замінюються на нові, наприклад американські “хамві” та українські бронеавтомобілі поступово витісняють УАЗ, танки поступово модернізуються поглиблено з відсутністю базових комплектацій. Усі зразки техніки поновлені електричним керуванням, що надає ефективності та збільшив вогневу потужність.

За неофіційною інформацією, планується створити власний танк з безлюдною баштою аналогічною до російської Т-14 “Армата”. Україна поступово витісняє радянські зразки техніки, стала незалежною від комплектування російського виробництва. ВПК України розвивається швидким темпом та експортує комплектуючі державам НАТО, а також проводить ремонти та модернізації техніки радянського зразку, які стоять на озброєнні держав НАТО.

РОЗДІЛ 3

УКРАЇНА-НАТО НА ЗАХИСТІ ПОВІТРЯНОГО ПРОСТОРУ

3.1. Сучасний стан повітряних сил і майбутні перспективи оновлення парку

На першому етапі збройної агресії Російської Федерації проти України повітряні сили України були малочисельними та застарілими, використовувались в обмеженій кількості. Основними завданнями були:

- швидке перекидання авіацією військ;
- їх логістичне забезпечення;
- фото та візуальна повітряна розвідка;
- демонстраційні дії;
- ударна підтримка з повітря.

Тактична авіація Повітряних Сил, набувши досвіду, почала активно знищувати бази, техніку та живу силу ворога. Для роботи по наземним цілям використовувались переважно штурмовики Су-25, в меншому обсязі МіГ-29, Су-27 та Су-24М. Використовувався весь діапазон висот та тактичних прийомів. Літаки лише оминали об'єктову ППО над великими містами Донбасу. В період літа 2014 року авіація Повітряних Сил втратила основну кількість своїх літаків – серед них Су-25, МіГ-29, Су-24М [18].

Протягом 2017 року було відремонтовано 9 летовищ. До російської воєнної агресії Повітряні Сили України використовували лише чверть усіх військових летовищ на території країни, які були придатними. На початок 2018 року ця кількість зросла вдвічі [7]. 2017 року після тривалого простою вдалося відновити аеродроми в трьох регіонах. На кожному з них здійснено масштабні роботи: від заміни аеродромних плит штучного покриття до заливання сучасного бетонного моноліту й будівництва стоянок для літаків. Нині цим займається всього кілька інженерно-аеродромних підрозділів. Отож,

навантаження на особовий склад є надзвичайно великим, в допомозі відновлення летовищ допомагали інженери та будівельники США.

На початку 2019 року було розпочато заходи з модернізації наземних радіолокаційних запитувачів системи «Пароль» розпізнавання літаків «свій-чужий» відповідно до стандартів НАТО.

20 травня 2020 року Командування Повітряних Сил ЗСУ опублікувало Візію щодо раціональних шляхів розвитку виду військ [8]. Серед основних визначених напрямків – заміна застарілих радянських зразків озброєння з уніфікацією для подальшого спрощення підготовки персоналу, утримання та можливої модернізації. В результаті цього частина підрозділів заплановано скорочення, а їх завдання перерозподілити на інші за рахунок використання новітніх зразків озброєння зі значно ширшими можливостями.

У пріоритеті впродовж 2023-2025 років у Командуванні ПС ЗСУ вважають доцільним закупити до 6-12 одиниць нового типу літака, за для вивчення його характеристик, форм і способів застосування, організації системи перепідготовки авіаційного персоналу та удосконалення наземної інфраструктури [8]. Впродовж наступної фази реалізації Візії, що припадає на 2025-2030 роки, мають відбутися основні заходи переоснащення на новий тип багатоцільового літака. Орієнтовна потреба у ресурсах на переоснащення тактичної авіації становить близько 200 млрд гривень [8]. Як заміна наявних бортів, розглядаються багатоцільові літаки покоління 4++ типу Saab JAS-39 Gripen, F-16 Block або 5 покоління f-35 або f-22 [8]. Безпілотна складова має бути представлена розвідувальними та розвідувально-ударними типами комплексів.

Основні заходи переоснащення зенітно-ракетних військ на сучасні зенітно-ракетні комплекси середньої дальності мають відбутися протягом першої фази реалізації Візії (2020 – 2025 роки).

3.2. Повітряні сили країн-членів НАТО у повітряному просторі України

Із загостренням ситуації на Сході України та анексією Криму в ПСУ був дефіцит повітряних судів для забезпечення безпеки повітряного простору в тому числі проведення непомітної аеророзвідки.

Першими хто став присутніми у повітряному просторі України це повітряні сили США з розвідувальним БПЛА для моніторингу ситуації в Криму та на Сході України. Цілі присутності повітряних сил НАТО є такими:

- Прикордонна місія;
- Патрулювання;
- Розвідка;
- Прийом стримування;
- Проведення навчань;
- Транспортування грузу та бійців НАТО;
- Перехоплення російських літаків, які порушують повітряний простір України.

Присутність повітряних сил необхідна також для складання повітряного маршруту з безпечним польотом, що є одним із потреб НАТО, оскільки після вступу до Північноатлантичного Альянсу для України та інших держав учасників НАТО будуть спільні повітряні коридори.

Головна мета аеророзвідки полягає в аналізі нарощування сил агресора та терористів, а саме фіксування доказів присутності російської регулярної армії на території України, складання плану деокупації Криму та визволення Донецької та Луганської областей.

Як реакція на останні події на східному, південному і північному кордоні України (стягування російських військ до кордону та порушення режиму перетину кордону ПС РФ), в небі були задіяні повітряні сили держав-членів НАТО: США, Великобританії, Польщі та Туреччини. Кожна з цих держав розподілила свої ролі для взаємодії з ПС України:

- США підготували ударну Авіацію, а також повітряні заправочні станції;
- Велика Британія готувала транспортну авіацію для перевезення десантників на стратегічні об'єкти;
- Польща проводила патрулювання з білоруським кордоном для прикриття України;
- Туреччина планувала задіяти ударну авіацію разом з США [1].

Україна планує покращити власні повітряні сили, а саме провести закупки та модернізувати наявний авіапарк. Сама мета нарощування повітряних сил призначена для зменшення залежності від допомоги НАТО, оскільки Росія стягує війська через присутність повітряних сил НАТО, вважаючи можливою загрозу наступу військ НАТО.

3.3. Заснування та розвиток безпілотної авіації

Одна з вимог стандартів НАТО є та залишається захист людини (human security). Головне - не допустити масових людських втрат та не надання перебування в зоні ризику особового складу. Одним із виходів у дотриманні норм і виконання небезпечних завдань є використання безпілотної авіації (БПЛА).

Станом на початок проведення АТО, 2014 рік, ЗСУ фактично не мали власних сучасних БПЛА. Наявними на озброєнні були зразки радянського Ту-141 «Стриж», які були габаритними та легко попадали під ураження, так як модернізації не проходили [15]. Можна вважати, що в Україні майже не було безпілотної авіації, її не вистачало для потреб бійцям на передовій.

У перші дні проведення операції та перед підписанням перших Мінських Угод Повітряні сили України під великою загрозою знищення використовували військово-транспортні літаки для проведення аеророзвідки, а також бойову-ударну авіацію для підтримки сухопутних сил. В результаті це

мало негативні наслідки, оскільки командування НГУ та ЗСУ не очікувало, що терористи так званих ЛНР та ДНР отримали від Росії нові зразки та модернізовані системи ППО та переносні ПЗРК. Перші жертви з'явилися 22 квітня 2014 року: над Слов'янськом із автоматичної зброї обстріляли літак АН-30, який здійснював оглядовий політ, але літак зміг повернутися до Києва та пройти ремонт, інші були трагічними з масовими втратами [18].

На допомогу у заснуванні безпілотної авіації стали волонтери а також бійці добровільних корпусів. Перші версії БПЛА були цивільними, але переробляли під військовий для зменшення помітності противника. За критичним станом України, НАТО не поспішала надавати власні та навіть списані зразки БПЛА, щоб не потрапили до рук терористів.

Перші зразки БПЛА українського виробництва стали засновниками безпілотної авіації України беручи з 2014 року. Першими прохідцями стали такі зразки як: «Фурія», «Кажан-1», PD-1 [6].

З 2015 року до формування безпілотної авіації підключилась Польща та поставила в Україну FlyEye в рамках волонтерської підтримки а також у рамках закупок для потреб Міноборони [посилання]. На Чернігівському заводі радіоприладів проводиться обслуговування та виріб зразків.

2016 рік став продуктивним роком: на державних випробуваннях презентували безпілотний міні-транспортер «Фантом» який буде призначений для вогневої підтримки, евакуація пораненого, доставка боєприпасів, а також ремонту у важких зонах для бійця. США відправила Україні БПЛА RQ-11 Raven [6].

2018 рік Україна закупила у Туреччини перші зразки ударного БПЛА Bayraktar TB2 які стали першими зразками даного типу [7]. Туреччина налагодила з Україною спільне виробництво цих БПЛА на території України. Курс підготовки операторів проводять інструктори з Туреччини. Даний зразок довів свою ефективність у Другій Карабаської війни, оператором був Азербайджан.

За наявності в ЗСУ БПЛА, бійці ООС стали більш інформованими про позиції ворога, тепер розвідники проводять розвідку знаючи, що їхній похід не буде останнім. Під час проведення рейдів у тилу визволених позицій усі операції по перехопленню зв'язківців, колишніх бойовиків та інших небажаних гостей, контроль по успішному рейду для групи захоплення став БПЛА, який постійно інформував та надавав маршрут, аналіз для бійців, що надавало успішному затриманню а також збереження особового складу. Неодноразово аеророзвідка надавала докази представникам ОБСЄ про порушення вогню зі сторони терористів, а також таємне введення російських військ на територію України.

Ситуація квітня-травня 2021 року щодо зведення російських військ до українських кордонів, розвідка України за допомогою БПЛА розсекретила усі позиції. Громадяни України панікували через стягнення військ РФ, боячись повтору Грузинського сюжету 2008 року, скоріш за все так як підготовлена українська армія та присутня допомога НАТО, у разі наступу Росії повториться скоріш за все сюжет першого штурму міста Грозний, де зазнали масових втрат та поразку. ЗСУ не є такими кількісними як ЗС РФ, але це все компенсується досвідом військ, які пройшли обкатку на Сході та навчань з НАТО. На думку автора, у випадку наступу Росія понесла би масових втрат, а також не змогла би прорвати позиції українських військових.

У ЗСУ з'явилося так зване "3 око", а саме безпілотна авіація за стандартами НАТО. БПЛА відіграють значущу роль у безпеці бійців. Завдяки постійному моніторингу та аеророзвідці було зменшено обстріли зі сторони терористів так званої ЛНР та ДНР, а також зменшило втрат особового складу. Ударна авіація на готові, за мінськими домовленостями мова про безпілотну ударну авіацію не йдеться, тому у разі загрози на особовий склад, ударні БПЛА можуть застосовуватись у разі підвищеної небезпеки, а також примусить терористів припинити вогонь.

РОЗДІЛ 4

ФОРМУВАННЯ МОРСЬКОЇ ОБОРОНИ

4.1. Концепції формування флоту

Концепція формування флоту залишається одним з найбільш проблемних рішень, оскільки за період президентства П. Порошенка з міністром оборони С. Полторак та В. Зеленським з міністром оборони А. Таран відсутнє спільне бачення того, яким має бути флот. П. Порошенко планував збудувати «москітний флот», а В. Зеленський планує створити фрегатно-корветний флот.

Розглянемо тип «москітного флоту». Ця концепція є дешевою та швидкою у створенні. Москітний флот бере початок з Другої світової війни: використання радянськими військами катерів проти Крігсмарін (ВМС 3 Рейху). З початком будівництва москітного флоту Україні почали постачати системи зв'язку та комп'ютерні системи й техніку, США поставляє катери типу «Айленд» та Mark VI [9].

Плюсами концепції є наступне:

- швидкість, що можна було використовувати як розмінуванням магнітних та інших видів мін;
- швидке десантування морських піхотинців;
- масовість, противник розгубиться від наявності масових цілей;
- дешевизна;
- швидке будівництва.

Мінуси концепції «москітного флоту»:

- малий час автономії у воді;
- малий радіус бойового застосування;
- вразливі коли діють самотійно;
- обмежені в озброєнні;
- потребують у підтримці з берегів;

- концепція застаріла.

Ідея будівництва «великого флоту», базуючись на корветах та фрегатах, з'явилася при Президенті В. Зеленському. Випадок з ситуацією у Керченській протоці продемонстрував, що «москитний флот» не реалізував амбітні плани потужності флоту. Командувач ЗСУ Хомчак коментує так, що катерний флот - це «флот камікадзе», його ефективність буде відсутня. Очікується перспективний корвет проекту 58250 «Володимир Великий» власної розробки, Корвети типу «АДА» передача Україні від Туреччини, планується надати ВМСУ від США фрегатів типу «Олівер Перрі» [9]. Можливі ініціативи і пропозиції зі сторони Великої Британії у будівництві корветів та фрегатів на території королівства.

Плюси фрегатно-корветного флоту:

- довгий час автономії у воді;
- універсальне озброєння;
- наявність авіаційного парку;
- великий радіус бойового застосування;

Мінуси фрегатно-корветного флоту:

- велика ціна;
- довгий час будівництва.

Автор, спілкуючись із представниками ВМСУ, отримав інформацію, що Україна бажає збудувати з нуля флот швидко, якісно, дешево та ефективно. За прогнозом для реалізації бажання доведеться об'єднати вищевказані концепції для задоволення власних потреб. У разі вступу України до НАТО є загроза, що Україна відмовиться від будівництва великого флоту та перейде скоріш за все до москитного, оскільки гарантом безпеки у чорному морі будуть ВМС держав НАТО, а саме Туреччини, яка найчисленніша та найпотужніша у Чорному морі.

4.2. Захист морського простору України з берега

Поки Україна вирішує, яку вибрати концепцію будівництва флоту, життєво необхідним для прикриття флоту є формування оборони з берегів. До прибережних зон України НАТО допомагає сформувати оборону за певними родами військ:

- Корпус морської піхоти – надання бронемашин HMMW, AT105 Saxon, консультування у створенні та прийнятті на озброєння перспективного БТР Отаман-3 (були залучені спеціалісти з США та ФРН), отримання від США надувних човнів [5].;

- Артилерійські війська – створення САУ Богдана за 155 мм калібром НАТО, очікується постачання боєприпасів з Туреччини, прийняття на озброєння реактивну систему «Вільха», яка керується за допомогою GPS [1].;

- Протикорабельна оборона – прийняття на озброєння комплекс «Нептун», який відповідає за протоколом НАТО, та змусило ВМС РФ панікувати.

- ППО – очікується постачання американських систем Patriot [1].

Підсумовуючи, варто зазначити: берегова оборона формувалась для підтримки флоту з берегу сподіваючись на остаточне формування “москітного флоту”. Концепція не реалізована та чекає подальшої долі, тому існування сил з берегу змінює роль на подавлення флоту РФ, для безперешкодного домінування флоту України-НАТО. Морська піхота України зосереджена більш не на оборону, а на деокупацію Криму.

4.3. Міжнародні морські навчання і попередження загроз зі сторони РФ

Після наводнення Криму «зеленими чоловічками» й анексії Криму Російською Федерацією Україна втратила більшу частину флоту. Щоб зберегти малу частку, з Криму було евакуйовано персонал і певні види морських суден, але не всі змогли пройти блокаду організованого Росією

Росія має можливості напасти на Україну з моря, НАТО робить усе можливе щоб бути гарантом безпеки для України. Між Україною та НАТО відбуваються щорічні міжнародні навчання, одним із масштабного характеру є Sea Breathe, а також окремі з державами НАТО, серед основних є Румунія та Великобританія із щорічними навчаннями Riverine та Warrior Watcher. Основною функцією навчань є спільне використання флоту, перевірка стану, аналіз формувань оборони, розвиток морської логістики.

За планом на 2021 рік було відхилено певні навчання через пандемію COVID-19, але залишили найголовніші, які наведені вищевказаних. Мета навчань є відпрацювання швидкості прибуття підкріплення альянсу, технічний стан, злагодженість. Звичайно, поки Україна вибирає надалі концепцію будування флоту, тому ВМСУ відпрацьовує тактики для остаточного вибору.

Беручи період з 2015 року, напад з моря на Україну для Росії уже є неможливим планом, так як на захист України проводиться постійний моніторинг ВМС держав НАТО. Єдиним Конкурентом для Росії є ВМС Туреччини. В акваторію Чорного моря постійно прибувають та патрулюють ВМС Великобританії, авіаносна ударна ВМС США та КМП США (у разі захоплення Одеси та приморських областей). Одеса є стратегічним портовим містом де базується основний флот України. До порту постійно прибувають судна держав НАТО за характером оборони а також за навчальними цілями для курсантів ВМСУ.

Важливою перешкодою для відтворення навчань в Азовському морі є збудований Кримський міст, що перешкоджає проході морських сил НАТО та навіть ВМСУ, результатом був інцидент у Керченській протоці 25 листопада 2018 року, де було захоплено буксир «Яни Капу», ракетних катерів типу Гюрза-М та взято у полон моряків (6 із них зазнали поранення). Так, Росія заблокувала Керченську протоку заради наведення свавілля на Азовському морі. Присутній момент, що у разі оточення морських баз у Азові, захистом є українська протикорабельна крилата ракета «Нептун» власного виробництва,

яку створено за консультацією науковців від НАТО, а також ударом з моря американськими крилатими ракетами «Томагавк».

У спілкуванні з представниками ВМСУ, Україна має слабкий флот, але виграє людським фактором, особливо з амбіційним настроєм налаштовані моряки, які є вихідцями з Криму, що заряджені бажанням вивісити жовто-блакитні прапори над Кримським півостровом та повернутися до рідних домівок. Стосовно Криму, анексована територія стала фортецею для Росії, щороку країна агресор нарощує сили, а саме введення полків ППО та ПРО, відновлення до строю українських трофейних судів та інші для зменшення шансів навіть наблизитись до півострову.

За результатами аеророзвідки ЗСУ, в АР Крим базуються полки військ ППО: з сучасними ракетно-тактичним ракетним комплексом «Іскандер», зенітний ракетний комплекс «Бук М-3» та зенітна ракетна система «С-400»/«С-500». Аеродроми заповнені сучасними винищувачами Су-35, Су-30, Су-34, МіГ-35, гелікоптери Мі-28, Мі-45, Ка-52. На захисті сухопутної оборони Криму базуються сучасні танки Т-72 та Т-90 з різними модифікаціями. Отже, на сьогодні Росія продовжує перетворювати півострів на неприступну фортецю, яку буде важко напасти з моря та повітря.

ВИСНОВКИ

НАТО зіграла важливу роль у відродженні Збройних Сил України. Роки партнерства і співпраці довели, що Північноатлантичний Альянс відіграє важливу роль “донора”, надаючи будь-яку необхідну допомогу для підвищення могутності армії України за короткий термін.

Основними напрямками співпраці Україна-НАТО згідно річних національних програм є наступні:

- Політичний;
- Воєнно-політичний;
- Військовий;
- Оборонно-технічний.

Отримання досвіду під час проведення АТО заставило задуматись уряду України про відродження армії та активно розвивати військову сферу для вступу до НАТО. Україна змогла довести світу, що за короткі терміни можливо відновити функціональність армії. Чисельність ЗСУ виросла в рази, більшість військових частин пройшли не тільки тренування на полігоні, а й проведення бойових дій на передовій.

ЗСУ відновлюються та покращуються за короткі терміни. У Україні присутній потенціал стати найсильнішою армією в Європі. Наявність радянських підходів до питань організації безпеки й оборони, застаріла радянська техніка залишаються проблемами формування ЗСУ за стандартом НАТО. Країни-члени НАТО активно фінансують і підтримують діяльність Збройних Сил України, щоб прискорити процес членства в Північноатлантичному Альянсі. Україна розвиває власне ВПК та в малій кількості закуповує західну техніку. Основним аспектом залишаються вітчизняні розробки, але присутня допомога від західних партнерів, а саме консультація, надання ліцензії, спільне виробництво, постачання матеріалів.

За Конституцією України армія має лише оборонний характер, але стати наступальною у разі появи більшої загрози. Порівнюючи стан ЗСУ 2014 та 2021 року, політика у сфері оборони та безпеки значно покращилась, стала більш ефективною.

Сухопутні сили є найпотужнішим та найрозвиненішим з родів військ ЗСУ. Сухопутні війська були з перших пріоритетів у формуванні оборони. Завдяки допомозі НАТО піхота стала міцним оплотом безпеки й оборони нашої держави і несе за собою страх перед терористами так званих ЛНР і ДНР, включаючи також і строковиків збройних сил Російської Федерації. У випадку умовного наступу сухопутні сили будуть першими приймати удар і з великою вірогідністю зможуть відстояти свої позиції до приходу десантників НАТО, а також мобільного перекидання сухопутних військ НАТО. На сьогодні армії сусідніх країн разом з СК ВБ та КМП США, включаючи інші роди військ, стоять на повній готовності надати допомогу Україні.

Повітряні сили є однією із малочисельних родів військ, але не потрібно їх недооцінювати. Українські пілоти показали амбіційні плани й високі результати у щорічних повітряних навчаннях НАТО, де наші пілоти є конкурентними з пілотами НАТО. Авіапарк будуть поступово змінювати на нові зразки повітряних суден. Повітряний простір України постійно моніторять Повітряні сили НАТО, адже для альянсу авіація є найважливішим ресурсу для грандіозної перемоги. У Росії немає шансу вести повітряні бої, оскільки НАТО має найчисельніший та найрозвиненіший авіаційний парк, очевидно що перемога за ПС НАТО та України.

В Україні є обмежений час у формуванні флоту, тому що Морські Сили РФ постійно перекидають свої кораблі в АР Крим, формуючи оборону Кримського півострова та блокування Азовського моря. Спільні навчання ВМСУ з флотом НАТО моделюють сюжет по розблокуванню доступу в Азовське море.

У питанні будівництва українського флоту існує дилема вибору концепції флоту. Формування фрегатно-корветного флоту займе багато часу,

а відновлення старих зразків потребує величезних коштів. Москитний флот, хоча дешевший та будується швидко не дає гарантії захисту Одеського порту (де базується морська база), присутня загроза до повної ліквідації москитного флоту включаючи жертв. НАТО є запорукою безпеки в Чорному морі, який стримує план наступу РФ, показові щорічні морські навчання змушує Росію змінювати роль флоту з наступу до оборони. НАТО виграла для нас час у будівництві фрегатно-корветного флоту, надає фінансову допомогу та відправляє спеціалістів для прискорення реалізації флоту даної концепції.

ЗСУ зблизились до НАТО настільки, як не було ніколи досі. Для України є чудовий потенціал довести власну потужність перед сучасним ворогом. НАТО для нашої держави - це не тільки зміцнення військової сили, а й зміцнення політичного впливу й авторитету на міжнародній арені. Співпраця України з НАТО надала нового виміру реформі безпеки й оборони та підвищила престиж військової служби в Україні та репутацію ЗСУ в Європі й у світі. Україна може бути своєрідним козирем для Альянсу та гарантом безпеки для громадян європейських держав, форпостом на східних кордонах НАТО.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Армія Inform: сайт новин. URL: <https://armyinform.com.ua/tag/sector-bezpeky-ta-oborony/>
2. Безпека і оборона / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/bezpeka-ta-oborona>
3. Биго Д. Проблемы безопасности: теоретические дискуссии и институциональный контекст / пер. с фр. П. А. Цыганкова. *Международные отношения: социологические подходы* / рук. авт. коллектива проф. П. А. Цыганков. Москва: Гардарики, 1998. С. 266 – 306
4. Біла книга: ЗСУ. 2014 / Міністерство Оборони України. Київ, 2015. 85 с. URL: http://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB_2014.pdf
5. Біла книга: ЗСУ. 2016 / Міністерство Оборони України. Київ, 2017. 113 с. URL: http://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB_2016.pdf
6. Біла книга: ЗСУ. 2017 / Міністерство Оборони України. Київ, 2018. 152 с. URL: <http://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB-2017.pdf>
7. Біла книга: ЗСУ 2018 / Міністерство Оборони України. Київ, 2019. URL: <https://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB-2018.pdf>
8. Візія Повітряних Сил Збройних Сил України 2035 щодо розвитку на найближчі 15 років/ Повітряні Сили Збройних Сил України. URL: <https://www.facebook.com/kpszs/posts/2773107272967335>.
9. Військово-морські Сили України : [офіційний сайт]. URL: <https://navy.mil.gov.ua/>
10. Воєнна доктрина України: затверджено Указом Президента України від 24 вересня 2015 року №555/2015. База даних “Законодавство України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#Text>.
11. Гетьманчук А., Фахурдінова М. Україна і стандарти НАТО: що зроблено за президентства Зеленського? / Центр Нова Європа. Квітень 2021 р. URL: <https://cutt.ly/Znr7pf8>

12. Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною, підписаної 9 липня 1997 року (м. Брюссель 21 серпня 2009 року.). *База даних “Законодавство України”*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_021.
13. Загальна інформація та склад сектору безпеки та оборони / НАКО. URL: <https://nako.org.ua/zahalna-informatsiia/>
14. Збройні Сили України : [офіційний сайт]. URL: <https://www.zsu.gov.ua/menu/5ff346ecd3a55a205e8fd567>
15. Лучценко І. Війна дронів: Як волонтери постачають українські війська безпілотниками і створюють власний апарат. *TEXTY новини 09-12-2014* URL: <https://cutt.ly/znr7P6r>.
16. Комплексний огляд сектору безпеки і Оборони. Уроки минулого і сьогодення: анотація / Національний інститут стратегічних досліджень. 2016. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-01/sekto_r_bezpeki-ea34b.pdf
17. Конституція України (редакція 01.01.2020 р.). *База даних “Законодавство України”*. URL: <https://cutt.ly/zb5j2YB>.
18. Лебедь Р. АТО: втрати української авіації. *ВВС Україна*. 26.07.2014. URL: <https://cutt.ly/enediPU>.
19. Леонов В. М. Збройні Сили України як складова сектору безпеки і оборони держави. URL: http://lsej.org.ua/4_2017/25.pdf
20. Мельник О. Оборонна реформа: певні успіхи, непевні перспективи. *Національна безпека і оборона*. 2010. №4 (115). URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD115_2010_ukr.pdf
21. Міністерство оборони України: [офіційний сайт]. URL: <https://defense-reforms.in.ua>
22. НАТО: [офіційний сайт]. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm
23. План дій Україна-НАТО. 22.11.2002 / НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_19547.htm?selectedLocale=uk.

24. Повітряні Сили Збройних Сил України / Міністерство оборони України. URL: <https://cutt.ly/cb5uv5Z>.

25. Поглиблення співпраці Україна-НАТО: короткотермінові заходи: схвалено на засіданні Комісії Україна-НАТО на рівні міністрів закордонних справ. Вільнюс, 21 квітня 2005 року. База даних “Законодавство України”. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_012#Text.

26. Положення про річні національні програми співробітництва Україна – НАТО: Указ Президента України від 24 лютого 2021 року №72/2021. База даних “Законодавство України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/328/2013>.

27. Про військово-технічне співробітництво: Закон України № 5479 від 02.12.2016 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH48700A.html.

28. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України №2411-VI від 08.07.2018 р. База даних “Законодавство України”. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>

29. Про затвердження Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2018 рік: указ Президента України №89/2018. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/892018-23882>

30. Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України: Указ Президента України № 121/2021 від 25.03.2021 р. База даних “Законодавство України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016#Text>.

31. Про національну безпеку України: Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018 р. База даних “Законодавство України”. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

32. Про національну безпеку України: проект закону України №8068-1 від 14.03.2018 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6841AA>

33. Про Національну гвардію України: закон України №876 від 23.04.2021 р. База даних “Законодавство України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>

34. Про організацію планування в секторі безпеки і оборони України: Указ Президента України №225/2019 від 16.05.2019 р. *База даних “Законодавство України”*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-19#Text>

35. Про річну національну програму під егідою Комісії Україна — НАТО на 2021 рік: указ Президента України від 11 травня 2021 року №189/2021 / Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1892021-38845>.

36. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року “Про концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України”: указ Президента України № 92/2016 від 04.04.2016 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>

37. Про стратегію національної безпеки України: рішення Ради національної безпеки і Оборони України року, введено в дію указом Президента України № 105 від 06.05.2015 р. *База даних “Законодавство України”*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

38. Про Стратегію воєнної безпеки України: рішення Ради національної безпеки і Оборони України, введено в дію Указом Президента України від 25 березня 2021 року №121/2021. *База даних “Законодавство України”*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0022525-21#Text>.

39. Про Стратегію національної безпеки України: указ Президента №287 від 26.05.2015 р. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/396.html>

40. Про Стратегію національної безпеки України : указ Президента №392 від 14.09.2020 р. / Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

41. Рада національної безпеки і оборони України : [офіційний сайт]. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/2434.html>

42. Реформування сектору безпеки України: отриманий досвід. *Реформування сектору безпеки України: отриманий досвід: матеріали міжнародної конференції “Україна – НАТО (Київ, 18 травня 2006 р.)*

Женевський центр демократичного контролю над збройними силами. Рада національної безпеки і оборони України. Організація Північноатлантичного договору – НАТО / За заг. ред. О. С. Бодрука. Київ: НІПМБ, DCAF. 98 с. URL: <https://cutt.ly/kb5tm3e>

43. Реформування сектору безпеки і оборони відповідно до стандартів та рекомендацій НАТО / Славутська районна державна адміністрація. URL: <https://slavuta-rda.gov.ua/info/page/1796>

44. Руснака І. С. Сектор безпеки і оборони України. URL: <https://nuou.org.ua/assets/monography/monog-sbou.pdf>

45. Саганюк Ф., Романов І., Троцько В., Вещицький І. Сектор безпеки України: аспекти трансформації. *Політичний менеджмент*. 2018. №3. С.141-156. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/sahaniuk_sektor.pdf

46. Сектор безпеки / Україна: демократичне урядування. URL: <https://cutt.ly/Mb5yvBr>.

47. Сектор безпеки і оборони у січні-лютому профінансували на 100% - РНБО. *Укрінформ*. 18.03.2021. URL: <https://cutt.ly/0b5aqTI>.

48. Сектор безпеки і оборони України в січні-лютому був профінансований на 100%. *Інтерфакс-Україна*. 18.03.2021. URL: <https://cutt.ly/qb5ayB>.

49. Семенченко А. І. Основні напрями реалізації оборонної політики України. <http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/GALUZEVE/04-SEMENCHENKO.pdf>

50. Співробітництво у сфері реформування сектору безпеки / Україна-НАТО. URL: <https://cutt.ly/7b5aPQd>.

51. Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України у нових політичних реаліях : аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/394/>

52. Стратегічний оборонний бюлетень України: введено в дію Указом Президента України від 6 червня 2016 року № 240/2016. *База даних “Законодавство України”*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/2016#n10>.

53. Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року: Біла книга. Київ: Аванпост-прім, 2004. 96 с.

54. Україна та НАТО обговорили проект Концепції реформування сектору безпеки і оборони України / Україна-НАТО. 4.03.2016. URL: <https://cutt.ly/Wb5aLfE>

55. Україна-НАТО : [офіційний сайт]. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ua>

56. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 09 липня 1997 року. База даних “Законодавство України”. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002.

57. Яцкевич М. Зеленський затвердив нацпрограму Україна-НАТО на 2020 рік. *Суспільне новини*. 26 травня 2020. URL: <https://cutt.ly/Gb5t8Qn>.

58. Facon I. Reforming Ukrainian Defense: No Shortage of Challenges. *Russie. Nei. Visions*. 2017. No.101. C.22-88 / IFRI. URL: <https://www.frstrategie.org/web/documents/publications/autres/2017/2017-facon-ifri-reforming-ukrainian-defense.pdf>.

59. Ifantis K. International security: paradigm shift? *International security today: understanding change and debating strategy (SAM Papers)*. 2006. No. 1. PP. 13 – 38.

ДОДАТКИ

Додаток А. Участь України в міжнародних військових навчаннях на власній території в 2021 році

